

Priekšvārds

Mācību grāmatai “Civiltiesības jautājumos un atbildēs” šis ir otrais izdevums, kopš atjaunota Latvijas Republikas neatkarība. Pirmais izdevums tika sagatavots un izdots piecus gadus pēc neatkarības atgūšanas – laikā, kad mantisko un personisko nemantisko īpašumtiesību attiecības valstī bija jāveido gandrīz no jauna. Tādēļ jurisprudences attīstības jaunradē sākās pārejas periods, kurā tiesību normas vajadzēja izveidot atbilstoši neatkarīgās Latvijas izaugsmes pamatiem.

Tolaik valstī visa tautsaimniecība bija jāpārveido, lai ekonomikā ieviestu jaunus saimnieciski finansiālos modeļus. Tas bija sarežģīti, jo daudzus gadu desmitus pastāvējusī plānveida un centralizētās vadības sistēma traucēja jaunas valsts attīstībai kopumā. Tāpēc vispirms vajadzēja nekavējoties meklēt ceļus, kā vislabāk un ar mazākiem izdevumiem radīt jaunu normatīvo aktu bāzi, kuras pamatā jebkurā sabiedriski ekonomiskā formācijā ir īpašumtiesību piederība un to izlietojums. Respektīvi, saglabājot nemainīgu Latvijas Republikas 1922. gada Satversmi, kā arī atjaunojot un ieviešot dzīvē Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu, radās iespēja pietiekami ātri – lai gan ar daudzām nepilnībām un pat kļūdām – nodrošināt civiltiesisko regulējumu ģimenes, mantojuma lietu un īpašuma, kā arī saistību tiesībās.

Šajā grāmatā ir sakopoti apraksti par dažādiem gadījumiem no prakses, risinot fizisko un juridisko personu attiecības mantošanas, zaudējuma un kaitējuma piedziņas, zemes īpašuma tiesību un citos jautājumos. Izdevums noderēs studentiem, lai dziļāk izprastu un apgūtu civiltiesisko zinātņu priekšmetu. Šī darba mērķis ir rosināt studentus un interesentus izglītoties par tiesību normu lietojumu, tostarp arī pievērsties dažādu ikdienišķu juridisku notikumu un juridisku faktu analīzei, kā arī lietot iegūto pieredzi atbilstīgi normatīvajiem aktiem.

Grāmatā aprakstītajos piemēros ir izmantoti gandrīz 300 tiesību subjektu jautājumi par viņu tiesībām dažādu civiltiesisku problēmu risināšanā, papildinot ar dažādām tiesiska rakstura pieejām, kas skar gan fizisko, gan juridisko personu kā subjektu attiecības, un piedāvāti labvēlīgākie risinājumi. Skaidrojot jautājumus, ir norādīts uz trūkumiem to tiesiskajā regulējumā un apkopotā veidā sniegtas atbildes ar optimālu risinājumu interesentiem, kuriem nav juridiskās izglītības, skaidrots tiesību normu lietojums (piemēram, par īpašumiem un to tiesisko statusu, darījumiem ar tiem), pušu atbildības tiesiskās īpatnības, zaudējumu atlīdzināšana un citi juridiski jautājumi īpašumu kontekstā.

Šajā izdevumā ir sešas nodaļas, kurās piedāvātas atbildes tiesiskā regulējuma jautājumos, aptverot šādas tēmas: lietu un īpašuma tiesības; zemes īpašums un darījumi

ar to; dzīvokļa īpašums; mantojuma tiesības; nodokļi, nodevas un finanšu darījumi; pensiju un sociālās apdrošināšanas tiesiskie jautājumi.

Lai ikviens grāmatas lasītājs pilnīgāk izprastu uzdotos tiesiska rakstura jautājumus un atbildes, katras nodaļas sākumā ir civiltiesisko terminu skaidrojums, kas palīdzēs gūt ieskatu interesējošā tiesību jomā.

Ne vienmēr ir iespējams kvalificēti un konkrēti rast atbildes uz visiem jautājumiem, jo, piemēram, īpašuma atgūšanas iespējas daudziem joprojām nav skaidras vai arī viņiem nav vēlēšanās to darīt. Daudzi jautājumi par zemju un ēku atgūšanu nav atrisināti kopš Latvijas pirmā neatkarības posma. Protams, šāda strupceļa iemesli ir dažādi, un viens no galvenajiem – ieinteresētās personas nezina, ka nekustamo īpašumu atgūšanai vispirms ir jānoskaidro īpašuma tiesiskais statuss uz 1940. gada 21. jūliju, kas ir bāzes jeb īpašuma atgūšanas sākumpunkts pēc Latvijas neatkarības atgūšanas 1990. gada 4. maijā.

Otrs nekustamo īpašumu atgūšanas bāzes rādītājs attiecas uz 1991. gada 21. jūniju, kad tika atsevišķi izdalītas personu nekustamā īpašuma tiesību atjaunošanas iespējas. Pēc šī termiņa noteikšanas būtiski mainījās īpašumtiesību atjaunošanas kārtība, īpašumtiesību atgūšanas tiesiskais regulējums, parādījās sertifikāti kā maksāšanas līdzeklis, iegādājoties īpašumus un kapitālsabiedrību akcijas vai to daļas u. tml. Piemēram, ar 1990. gada 21. novembra zemes īpašumtiesību atjaunošanas likumu "Par zemes reformu Latvijas Republikas lauku apvidos" tika akceptēta norma, ka tiek atjaunotas zemes īpašumtiesības bijušajiem zemes īpašniekiem, kam tās bija 1940. gada 21. jūlijā, vai viņu mantiniekiem, un zeme pret atlīdzību tiek nodota īpašumā Latvijas Republikas pilsoņiem.

Savukārt 1992. gada 9. septembra likumā "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" tika noteikts, ka privatizācijai lauku apvidos tiek pakļauta zeme, kura 1940. gada 21. jūlijā bija fizisko personu, valsts, pašvaldību un citu juridisko personu īpašumā, ja šī zeme līdz 1996. gada 1. novembrim piešķirta fiziskajai personai pastāvīgā lietošanā, rezervēta uz termiņpieprasījuma pamata vai piešķirta pastāvīgā lietošanā kā līdzvērtīga zeme bijušā zemes īpašuma vietā.

Šajos un daudzos citos tiesību aktos tika veiktas daudzveidīgas izmaiņas un grozījumi, tāpēc ir sarežģīti precīzi iztirzāt problēmgadījumus, lai ieteiktu pilnvērtīgu risinājumu.

Lasot šajā mācību līdzeklī ietvertos jautājumus un atbildes un analizējot tos, jāņem vērā regulārie normatīvo aktu grozījumi un papildinājumi, ko veic Saeima vai arī Ministru kabinets. Tas nozīmē, ka spēkā esošo normatīvo aktu aktualizācija ir kvalificējama kā ļoti vajadzīgs tiesisks process, tomēr katram ir patstāvīgi jāseko līdzi šīm izmaiņām un grozījumiem.

Šis izdevums palīdzēs noskaidrot elementārus civiltiesisko darījumu daudzveidīgo jautājumu risinājumus, kas ir īpaši svarīgi ikviena indivīda juridiskajai izglītošanai. Visvairāk neskaidrību ir zemes tiesību jautājumos un par darījumiem ar zemi. Domājams, tas ir tāpēc, ka zeme civiltiesisko attiecību jomā ir īpašs objekts, ar kuru saistāma jebkura valsts un tai piederīgo personu sociāli ekonomisko attiecību

pastāvēšana. Respektīvi, zeme ir specifisks objekts, kas ir nekustamā īpašuma sastāvdaļa, tai ir īpašs normatīvs regulējums, kas jāievēro, slēdzot un reģistrējot darījumus. Diemžēl bieži vien personu jautājumi nav skaidri formulēti, tiek jautāts trešo personu vārdā, un bez sīkāka izklāsta gadījuma būtību ir grūti izprast, tādēļ nepilnīga informācija var ietekmēt atbildes objektivitāti un pareizu situācijas izpratni.

Šā izdevuma visu nodaļu saturs no tiesību viedokļa atbilst tādai normatīvajai bāzei, kāda ir spēkā pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Vairāk nekā 25 gadu laikā šī normatīvā bāze ir būtiski mainījusies un papildināta ar jauniem likumiem, Ministru kabineta noteikumiem, un atsevišķos gadījumos skaidrot jautājumus nav vienkārši. Tas nozīmē, ka daudzi šajā izdevumā aplūkoti jautājumi, iespējams, ir risināmi padziļinātā rakstura juridiskajās konsultācijās.

Grāmatas sagatavošanā izmantoti daudzi desmiti tiesisko regulējumu: Latvijas Republikas likumi, Ministru kabineta noteikumi, kā arī daudzu tiesībzinātnieku, kas pievērsušies civiltiesību jomai, darbi, nodrošinot kvalitatīvāku civiltiesisko darījumu izpratni ikvienam šo darījumu aprītē.¹

Satura veidošanā izmantotas arī šādas grāmatas: "Personu īpašums un tā aizsardzība" (Joksts, 2002), terminu skaidrojošā vārdnīca par lietu, īpašuma, mantojuma un ģimenes tiesībām (Joksts, 2016), monogrāfija "Zemes reforma Latvijā un tās tiesiskais nodrošinājums (1990.–2005. g.)" (Joksts, 2006), "Valsts pārvalde, tās darbības plusi un mīnusi" (Joksts, 2015) u. c.

Noslēgumā vēlos pateikties vairākiem Rīgas Stradiņa universitātes doktora studiju programmas "Juridiskās zinātnes" doktorantiem par atbalstu jautājumu un atbilžu apkopošanā, kā arī par ierosinājumiem un papildinājumiem, kas grāmatas sagatavošanā bija īpaši svarīgi. Īpašs paldies *Mg. iur.* Zanei Vorskļavai, kas sava promocijas darba kontestā pārliecinoši un ilustratīvi korigēja daudziem svarīgos pensiju un sociālā nodrošinājuma jautājumus, kuros bija daudz neskaidrību. Savukārt *Mg. iur.* Jānis Joksts pievērsās nodokļu un nodevu tematam. Grāmatu palīdzēja sagatavot arī vairāki doktorantu teorētiskā kursa beidzēji, piemēram, *Mg. iur.* Valters Sičevs, un doktorantūrā studējošie – *Mg. iur.* Jolanta Dinsberga un *Mg. iur.* Valdis Savickis.

Izsaku atzinību Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras Madonas reģionālās nodaļas Pensiju un pabalstu daļas vadītājai Ivetai Tropai par praktiskiem padomiem un tiesiskā regulējuma korekciju vairākās pensiju un sociālā nodrošinājuma problēmās, kas vēl joprojām nav līdz galam tiesiski noregulētas.

¹ *Latviešu konversācijas vārdnīca*. (1927–1928, 1. sēj., līdz 1932–1933, 31. sēj.). Galv. red.: A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlērs. Rīga: A. Gulbja apgādībā; *Juridisko terminu vārdnīca*. (1998). U. Krastiņa un V. Šulca red. Rīga; *Tautsaimniecības vārdnīca*. (1944). Rīga; Čakste, K. (2011). *Civiltiesības. Lekcijas. Raksti*. Rīga: Zvaigzne ABC; Kalniņš, V. (2010). *Romiešu civiltiesību pamati*. Rīga: Zvaigzne; Rozenfelds, J. (2004). *Lietu tiesības*. Rīga: Zvaigzne; Sinaiskis, V. (1996). *Latvijas civiltiesību apskats: Lietu tiesības. Saistību tiesības*. Rīga: Juristu biedrība; Torgāns, K. *Saistību tiesības*. I daļa (2006) un II daļa (2008), Rīga: Tiesu namu aģentūra u. c.